

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ

ὑ π ὁ

Κ. ΑΣΩΠΙΟΥ.

Ὁ Κ. Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος, διαδεχόμενος τὸν Κ. Ὀλύμπιον εἰς τὴν πρυτανεῖαν τοῦ Ὁθωνεῖου Πανεπιστημίου, εἰς ἣν ἐκάλεσεν αὐτὸν ἡ ἐπίνευσις τῆς Α. Β. Ἑλληνικῆς Μεγαλειότητος, ἐπραγματεύθη ἐν λόγῳ ἐκφωνηθέντι τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, κατὰ τὰ νενομισμένα, τὰ κατὰ τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, ὑπόθεσιν λαμπρὰν, ἑλληνικωτάτην, βασιλικὴν καὶ ὅλως ἐπίκαιρον. Πιστεύομεν ὅτι οὐ μικρὸν θέλομεν εὐαρεστήσει τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας, καταχωρίζοντες εἰς τὰς σελίδας μας ὅτι ἐκ τῆς σοφῆς ταύτης τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ πραγματείας ἐπιτρέπεται ἡμῖν, σεμνυνόμενοι ἄλλως τε ὅτι οὕτω πῶς διακοσμοῦμεν τὸ σύγγραμμά μας τῷ ὀνόματι τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν διδασκάλου. Ἡρύσθημεν δὲ τὴν πραγματείαν ἐκ τῆς ἀξιολογιωτάτης Ἐφημερίδος τῶν Φιλομαθῶν, ἥτις πρώτη ἐδημοσίευσεν αὐτήν.

Οὔτε πρόθεσιν, οὔτε διάθεσιν ἔχω νὰ μετατρέψω τὸ εἰρηνικὸν τοῦτο ἱερὸν τῶν Μουσῶν εἰς πολιτικὴν παλαίστραν, πολιτικὰς θεωρίας ἀναμιγνύων καὶ κυβερνητικὰ ζητήματα φέρων εἰς τὸ μέσον· μόνον περὶ ἱστορικοῦ θέματος ἔσται ὁ λόγος. Ὑπέλαβον, κύριοι, ὅτι πρὸς Ἑλληνας ἀγορεύων, πρὸς Ἑλληνας, τοὺς ὁποίους οὐδαμῶς ἤθελεν ἀμαρτῆσαι τις ἀνθρώπων ἀπάντων φιλοτιμοτάτους ἀποκαλῶν, δὲν ἤθελον πράξει ἀνοικειόν τι ὑπενθυμίζων αὐτοὺς ὅτι ὀλίγα μεγάλα ἔργα τῶν νεωτέρων ὑπάρχουσι, τῶν ὑποίων δὲν εὐρίσκεται πρότυπον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσι, τοῖς ἡμετέροις προγόνοις· ὑπενθυμίζων ὅτι, εἰμὲν οἱ τὴν σήμερον διέποντες τὴν τύχην τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ πλείστου μέρους τοῦ κόσμου ἐφιλοτιμήθησαν, εὐγενικῶς ζῆλῳ κινούμενοι, νὰ μεταδώσωσι τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν Ἀνατολήν, οἷον χρέος ἀποτίνοντες εἰς τὴν πρώτην κοιτίδα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, πρὸ αἰώνων ὁ Ἕλλην Ἀλέ-

Ξάνδρος, ὁ πρᾶγμα καὶ ὄνομα μέγας Ἀλέξανδρος, ἐγκατέστησε καὶ μετεφύτευσεν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν τὰ ἀγαθὰ τῆς Ἑλλάδος, ἥτις τότε τὴν Εὐρώπην ἅπασαν περὶστανεν, ὡς ὁ ἑλληνισμὸς τὸ πάλαι ἦτον ὅλος ὁ νῦν εὐρωπαϊσμὸς. Καὶ τῶν μὲν σημερινῶν ἡ ἐπιτυχία καίται εἰσέτι ἐν τῷ βαθεῖ καὶ ἀδήλῳ μέλλοντι, τὰ δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰς τὸ ἀμετάτρεπτον παρελθὼν ἀνήκοντα, εἶναι ἔργον τετελεσμένον, ἱστορικὸν γεγονός.

Περὶ τούτου ὄντος τοῦ λόγου σήμερον, ἐξαίτουμαι τὴν πρὸς ὀλίγον φιληκοῖαν ὑμῶν, πεποιθώς εἰς τὴν ἐπιείκειαν τοῦ ἀκροατηρίου, ἀποβλέποντος καὶ εἰς τὸ ἐμβριθές τοῦ θέματος καὶ εἰς τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀγορεύοντος, περὶ τὰς δυσμὰς ὄντος τοῦ βίου, καὶ περὶ τὴν ἀνεπίστρεπτον ἐξαχτυομένου ἀποδημίαν. Καὶ ἐὰν οὐχὶ λόγους καλλιεπημένους, εἰς ἄλλων ἀντιθεμένους φροντίδας, ἐλπίζω νὰ ἐκθέσω ἱστορικὴν ἀλήθειαν, καίτοι πολλῶν ἐπιπροσθούτων πρὸς σκοτισμὸν αὐτῆς, ὡς πολλάκις συμβαίνει ἐν τοῖς τοιούτοις· διότι τὴν ἀλήθειαν κηρύττουσιν ἢ κρύπτουσιν οἱ ἄνθρωποι, ὡς ἕκαστος ἔχει κρίσεως, προαιρέσεως ἢ ὠφελείας.

Καὶ τῷ ὄντι, κύριοι, ἐκ τῶν μυρίων παραδειγμάτων ὅτι, οὐχὶ μόνον ἡ περὶ τὸ καλὸν καὶ ὑψηλὸν, ἀλλὰ καὶ ἡ περὶ τὸ ἀληθές καὶ ἱστορικὸν κριτικὴ εἰς πολλὰς ὑπόκειται ἀμφισβητήσεις, εἶναι βεβαίως καὶ τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, διότι τοσαύτη καὶ τηλικύτῃ περὶ αὐτοῦ διαφωνία παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων, ὥστε ἡ θέλει νομίζει τις ὅτι δύο Ἀλέξανδροι παρίστανται κρινόμενοι, ἢ ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ ὑπερβάλλουσαι ἦσαν αἱ ἀρεταὶ καὶ αἱ κακίαι, καὶ οὕτως οἱ μὲν τὰς πρώτας ἐκθειάσαντες, οἱ δὲ πικρῶς καταδικάσαντες τὰς δευτέρας, ἀφίνοσι τὸν ἀπειρότερον ἀναγνώστην ἀναποφάσιζον, ἐκκρεμῇ τὴν κρίσιν εἰσέτι νομίζοντα. Μέγαν ἄνδρα, εὐεργέτην τῶν ἀνθρώπων καὶ ὀλίγον τῆς θείας φύσεως κατώτερον ὠνόμασεν τὸν Ἀλέξανδρον οἱ θαυμασταὶ αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν πλέον ἢ λαοδάμαντα, ἐθνοφθόρον, ληστὴν καὶ κοσμάρπαγα οἱ κατήγοροι.

Ἄλλ' εὐτυχῶς τὴν σήμερον, εἰ μὲν οἱ ὑπερβολικοὶ ἔπαινοι Κ. Κουρτίου καὶ ἄλλων ὁμοίων, οἵτινες, μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπὲρ τὸ δέον ἐξυμνοῦντες καὶ ἐπὶ τὸ μυθωδέστερον τὰ πράγματα προσεγγίζοντες οὐδένα ἐλαμβούσιν, ἀλλ' οὐδὲ αἱ φωνασκίαι τοῦ ἀρεταλόγου Σενέκα καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ πτοοῦσι πλέον τινὰ, διότι οἱ συνετώτεροι καὶ ἐμβριθέστεροι τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν καὶ γεωγράφων, καθ' ὅσον ἀκριβέστερον ἐμελέτησαν τὴν ἀξιοπιστὸν συγγραφὴν τοῦ Ἀρίανου καὶ παρέβαλον τὴν σημερινὴν τῶν τόπων ἐκείνων κατάστασιν πρὸς ἄλλα τε καὶ τὸν παρὰ τῷ αὐτῷ Ἀρίανῳ *Παράπλου τοῦ Νεδάρου*, τοσοῦτον καὶ τὰς περὶ στρατείας καὶ τὰς περὶ χαρακτῆρος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐσφαλμένας γνώμας τῶν πρώην ἐπηνόρθωσαν. Ἐὰν δὲ καὶ μετὰ πάντα ταῦτα εὐρίσκωνται εἰσέτι διάσημοι λόγοι, οἵτινες, σφόδρα δημοκρα-

τικὸν ἔχοντες φρόνημα, οὐδὲ ἀνέχονται δορικτήτορος ἀκούοντες ὄνομα, ἢ τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν αἰῶρας κάπτοντες καὶ δημιουργικὰς ἐλπίδας σιτούμενοι, ἢ καὶ εἰλικρινῶς διὰ βαθυτέρας ἐρεῦνης προσπαθοῦντες νὰ ἐλέγξωσι τοὺς πρὸ αὐτῶν ἀμαρτάνοντας, πίπτουσιν αὐτοὶ εἰς ὅσα τοὺς ἄλλους μέμφονται, ἢ ἐπὶ παραδοξολογίᾳ φήμην ἐπιδιώκοντες ἐν ἐπιγνώσει καταπατοῦσι τὴν ἀληθεῖαν, ὑπάρχουσιν ὅμως καὶ ἄλλοι οὐχ ἥττον ἐπὶ σοφίᾳ διαπρέποντες, οἵτινες καὶ πλείονες τὸν ἀριθμὸν ὄντες καὶ ἐμπειρίαν τῶν πραγμάτων μεῖζονα ἔχοντες, ἀπαθῶς κρίνοντες, ἐπικινάγουσιν εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν τὸν ἄσκον ζήτητήν, τὸν ἀκμάτον καὶ ἀκλόνητον λάτρην τῆς ἀληθείας, τῆς ὁποίας ἡ δύναμις ἐν τέλει γίνεται ἄμαχος.

Πόσον βυρύνει ἡ περὶ χαρκιτήρος Ἀλεξάνδρου κρίσις τοῦ Σενέκα μαρτυρεῖ ἀριδῆλως ἡ λόιπη αὐτοῦ ἱστορικὴ ἀκριβεία, ὀνομάζοντος τὸν Ἀλέξανδρον ἔργον τοῦ Ἀντιγόνου καὶ ὁμολογοῦντος ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐρόνευσε τὸν Δαρρεῖον, ἐν ᾧ αὐτὸς τῇ βασιλικῇ χλαμύδι ἐκάλυψε τὸν νεκρὸν τοῦ ἀτυχοῦς βασιλέως, ὑπὸ τοῦ προδοτικοῦ Βήσσου μαιφονηθέντος, ἔπειτα ἐπεμψεν αὐτὸν εἰς Πέρσας, ἵνα ταφῇ ἐν τοῖς βασιλικαῖς μνήμασι· μαρτυρεῖ ὅλος ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου· τίς ὀνομάζει ληστήν τὸν Ἀλέξανδρον; ὁ καταληστεύσας τὴν Ἰταλίαν· τίς ὀνομάζει αὐτὸν φονεά; ὁ προθυμώτατος ἀναδειχθεὶς εἰς τὸν τῆς εὐεργετίδος αὐτοῦ Ἀγριππίνης, ὁ ἀνάισχυντος ἀπολογητῆς τῆς μητροκτονίας τοῦ Νέρωνος. Ὅτι πολλοὶ Γάλλοι, ἐπὶ τῆς τρομερᾶς ἀναπολιτεύσεως, περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης δεκάτης ὁγδῆς ἀπὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος, δεσπότην καὶ τύραννον ἐκάλεσαν τὸν Ἀλέξανδρον, οὔτε θαυμαστὸν, οὔτε ἄλλως ἦν γενέσθαι, ἀφ' οὗ ἐν τῷ ζέοντι τῆς δημοκρατικῆς, ἢ, μᾶλλον, ὀχλοκρατικῆς μέθης ἐμαίνοντο κατὰ πάντων τῶν ἡγεμόνων, τοὺς ὁποίους ἤθελον νὰ ἐξαφανίσωσιν ἐκ προσώπου τῆς γῆς· ὁ δὲ πολὺς καὶ παράλογος ἐνθουσιασμός, θολῶν τὸν νοῦν, ἐκώλυε καὶ τὴν ἀτάραχον ἱστορικὴν ἔρευναν. Ἀρκεῖ μόνον εἰπεῖν, ὅτι ἐζήτουν ἐν τῇ ἐθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τοὺς νόμους τοῦ Μίνως, ἵνα συντάξωσι τὴν ἐαυτῶν νομολογίαν. Ὁ μέγας Ναπολέων, καταπαύσας τὰ λείψανα τῆς φρικώδους ἀναπολιτεύσεως, ἐδίδαξε τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς ἡγεμόνας νὰ σέβωνται καὶ περὶ Ἀλεξάνδρου νὰ κρίνωσιν ὀρθότερον. Ὁ Ναπολέων ἦτο θαυμαστής τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὡς καὶ δι' ἔργων καὶ διὰ λόγων ἀπέδειξεν. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ Ναπολέοντος καὶ πρὸ τῆς ἀναπολιτεύσεως ὑπῆρξαν Γάλλοι ἐμβριθέστερον κρίνοντες καὶ δικαιοτέρα λέγοντες περὶ Ἀλεξάνδρου, εἴτε ἐξ ἡμισείας, ὡς ὁ καὶ παρ' ἡμῖν γνωστός Ῥολλῖνος, θεωρῶν τὸν Ἀλέξανδρον πρῶτον ὡς πλήρη ἀρετῶν, καὶ δεύτερον ὡς πλήρη κακιῶν, εἴτε ἐξ ὀλοκλήρου, ὡς ὁ μέγας Βοσουέτης, λέγων περὶ τοῦ ἡγεμόνος τούτου ὅτι ἐκ μυστηριώδους πεποιθήσεως ἠσθάνετο ἐν τῇ καρδίᾳ ὅτι ἦτο γερνημέριος ἵνα σύρῃ τὴν τύχην εἰς τοὺς σκοποὺς του καὶ τὰ βιάσῃ.

τὰς Μείρας. Οὐδ' ὁ ἀείμνηστος Μοντέσκιος ἔκρινε διαφόρως, ἐπαινῶν τὴν μετὰ βώμης φρόνησιν τοῦ Ἑλληνος ἥρωος. Καὶ ὁ διαβόητος δὲ Βολταῖρος, εὐφυστάτος ὢν καὶ ὀρθότατα κρίνων, ὁσάκις μὴ ὑπὸ τοῦ πάθους ἀπετυφλοῦτο, ἦτο θαυμαστῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου, καταδικάζων Βοίλων τὸν κολακιστάτον ποιητὴν Λουδοβίκου τοῦ δεκάτου τετάρτου, μετ' ἀκόμψου ἀδολεσχίας μᾶλλον ἢ ποιητικῆς εὐφυΐας κατ' Ἀλεξάνδρου φλυαρήσαντα.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀναπολίτευσιν δὲν ἔλειψαν παρὰ Γάλλοις ἄνδρες τὸν δίκαιον ἐπαινοῦ τῷ Ἀλεξάνδρῳ ἀπονέμοντες, οἷος μετ' ἄλλων ὁ Θεόδωρος Ἰουφρούος, ὅστις μετὰ γαλλικῆς τῷ ὄντι, μετ' ἀρμυκτοῦ χάριτος, δείξας πρότερον πόσον ἡ Ἑλλὰς συντέλεσεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος, μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὑποσυνάπτει τὸ λαμπρότατον τοῦτο συμπέρασμα, ὅτι ὁ θεὸς συνήγαγε πάσας τὰς δυνάμεις τοῦ ἐκλεκτοῦ λαοῦ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ δὲ Σατωβριάνδης; ἀκούσωμεν. Ὁμολογήσωμεν, λέγει ὁ ἐθνὸς οὗτος ἀνὴρ, ὅτι εἴτις ἐν ἀνθρώποις ὁμοίαζε θεῷ, ἦτον ὁ Ἀλέξανδρος. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ ἀνδρὸς ἐπιφέρει τι θεῖον εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ· διότι τὸν βλέπομεν νέον, ὥραιο, τροπαιοῦχον, οὐδεμίαν σωματικὴν ἀσθένειαν ἔχοντα, οὐδεμίαν ἀτυχίαν παθόντα, ὁποῖας ἡ ἡλικία καὶ ὁ καιρὸς ἐπιφέρουσι.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, φαίνεται ὄντως ἄπορον πῶς ὁ ἄλλως ἔμψων καὶ ἐμβριθὴς Κλυδῖος Δωνοῦς τοσοῦτον πικρῶς ἔκρινε καὶ κατέκρινε τὸν Ἀλέξανδρον. Ἀλλ' ἡ ἀπορία αὕτη δὲν εἶναι ἄλυτος. Μακρὰν ἀπέστω ἀπ' ἐμοῦ πάσης; ἀπ' αἰτίας, πάσης; βδελυρᾶς; συκοφαντίας ὑποψία, ὅτι θέλω νὰ καταφρονήσω ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ καὶ πατριωτισμῷ ἐπίσημον, παρὰ τε τοῖς αὐτοῦ ὁμογενέσι καὶ ἀλλοφύλοις, ἀνδρα οὐ τινος καὶ τὰ ἱστορικὰ μαθήματα ἠξιώθην νὰ ἀκροασθῶ. Ἀλλ' ἕκαστος βεβαίως ἐννοεῖ ὅτι δημοκρατικώτατος ἀνὴρ, ἀνὴρ πρῶτον μὲν γραμματεὺς, εἶτα δὲ πρόεδρος τῆς τρίτης δημοκοπικῆς τῶν Γάλλων συνελεύσεως καὶ τῶν ἐπὶ τῆς Δημοσίας Ἀσφαλείας προσέτι γενόμενος, ἀνὴρ ἐν τῇ δίκῃ τοῦ καρατομηθέντος Βασιλέως ἀναμνηθεὶς (καίτοι πάντοτε ἐπὶ τὸ μετριώτερον), ἀνὴρ, ὃς δὲν ἀρνέϊται ὅτι μισεῖ πάντας τοὺς δορικτήτορας, ὃς ὁμολογεῖ ὅτι οὔτε πατριωτισμὸς ἄνευ φιλοσοφίας, οὔτε περὶ οὐα ἄνευ δημοκρατικῆς ψυχῆς, τοιοῦτος ἀνὴρ ἦτον ἀδύνατον νὰ ἀγαπήσῃ τὸν δορικτήτορα Ἀλέξανδρον, καὶ ὄντινα ἄλλον ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τοῦ Ἀλεξάνδρου ὑπενόει.

Ὅτι ὁ τῆς Σαζονικῆς Ἑλλῆς ἐβραῖστῆς Γυλιέλμος Γεσένιος ὠνόμασε τὸν Ἀλέξανδρον ληστὴν τῶν ἐθνῶν, οὐδὲν θαυμαστόν· διότι παρατηρημένον, ὅτι οἱ κατατρίψαντες τὸν ἑαυτῶν βίον εἰς ἐβραϊκὰ καὶ ἀνατολικά πράγματα, πολλοὶ τουλάχιστον τούτων, ἀποβιάλλουσιν ἐν τέλει πᾶσαν ἑλληνισμοῦ ἰδέαν,

ἀπανταχοῦ ἐβραΐσμων, ἀπανταχοῦ αἰσιτικόν τι βλέποντες, καὶ ἄρρητ' ἀθέμιτα πλάττοντες. Οὕτως οἱ μὲν κατὰ τὴν φράσιν ἐβραΐζοντα· παρέστησαν τὸν Ὅμηρον καὶ Ἡσίοδον, οἱ δὲ καὶ αὐτόχρημα Ἑβραῖον τὸν πρῶτον, Ἑβραϊκὴν ἱστορίαν ἐν Ἰλιάδι καὶ Ὀδυσσεΐᾳ συγγραφόντα· οὐδὲν παράδοξον λοιπὸν εἶναι ταῖς ἀνατολικαῖς παραδόσεσιν, ἐν αἷς καὶ δίκερως ὀνομάζεται καὶ ὡς μυθικὸν πρόσωπον παρίσταται ὁ Ἀλέξανδρος, ἐνόμισε ὁ Γεσένιος ὅτι εὔρηκε καὶ τινα περὶ ληστρικοῦ χαρακτῆρος, ἐκτὸς εἰμὴ εἶχε κατὰ νοῦν Σενέκαν τὸν λήτταρχον.

Καὶ οὗτοι μὲν οὐδὲν παράδοξον εἰ ὑπέπεσαν εἰς τὸ τῆς παροιμίας ἐὰν χολῶ παροιμίας ὑποσκάειν μαθήσει παράδοξον δὲ φαίνεται ὅτι ὁ σοφὸς, ὁ περιώνυμος ἱστορικὸς, ὁ πολιτικὸς, ὁ λειτουργὸς τῆς Πρωσίας Νειβούρης, ἐνδόξου πατρὸς ἐνδόξου γόνου, οὐχὶ μόνον ἀπεκάλεσε τὸν Ἀλέξανδρον ληστὴν, οὐδαμῶς διστασας νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὸν ἐκυτοῦ λόγον διὰ τῆς γνωστῆς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἀποκρίσεως τοῦ πειρατοῦ, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ βίᾳ ταύτῃ ἐστήριξεν ὅλην τὴν περὶ τοῦτου ἱστορίαν, ὁ δυσμενέστατος κατήγορος τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν γενόμενος.

Ἦθελεν εἰκάσει τις ὅτι ὁ σοφὸς οὗτος ἀνὴρ, οἷον προγύμνασμα καὶ προαγῶνα ἐκλαδίων ὅσα ἔγραψεν ἵνα κατατρέψῃ τὴν πρὸ αὐτοῦ πιστευομένην ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν, ἀπεδύθη ἔπειτα εἰς ἐνδοξότερον ἄλλον ἀγῶνα, διὰ πάσης ἰσχυρίσεως, δικαίως τε καὶ ἀδίκως, φιλοτιμηθεὶς νὰ πράξῃ τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα αἷτια βαθύτερον κεκρυμμένα ὑπάρχουσι τὰ πρὸς τοῦτο προτρέψαντα. Νεώτερα πράγματα μετὰ τῶν ἀρχαίων ἀναμιγνύων, τὰ τῆς ῥηνικῆς συμμαχίας εἰς τὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου παρεμβάλλων, δεικνύει ἀρκούντως ὅτι Ἀλέξανδρον μὲν ὠνόμαζεν, ἄλλον δὲ ὑπένοει τὴν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ παρείσδυσιν τῶν Μακεδόνων ἐκτραγῶδῶν, ἄλλην νεωτέραν ἐπέμβασιν εἶχε κατὰ νοῦν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐτόλμα νὰ ἐξηγήσῃ σαφῶς. Καὶ ὁ μὲν Δωνοῦς, ὡς δημοκρατικὸς λαλῶν, ὁ δὲ Νειβούρης, ὡς ἀγαθὸς Γερμανὸς, πᾶσαν ξένην ἐπέμβασιν ἀποστρεφόμενος, συνέπεσαν εἰς τὸ σημεῖον ἐξ οὗ ὠρμήθησαν ἀμφότεροι, ἀνακαλοῦντες, τρόπον τινα, τὸν Ἀριστοφάνην, ὅστις ἐξελέξατο τὸν Σωκράτην ὡς γνωστότερον, ἵνα κωμωδῇ τὸς σοφιστὰς, πικρότερον μὲν καὶ μετὰ χολῆς ἐκᾶνοι, οὐδὲ οὗτος δὲ μόνον γελοιωδῶς, διότι ἐν τέλει πυρπολεῖται τὸ φροντιστήριον τοῦ Σωκράτους.

Ἄλλ' οὐδὲ ἐκ τῆς βαθυσόφου καὶ κριτικῆς Γερμανίας ἔλειψαν ἄνδρες λόγοι· ὑπὲρ Ἀλεξάνδρου ὑψώσαντες τὴν φωνήν, ὅτις μεταξὺ ἄλλων ὁ Δροῦσένιος, οὗτινος τὸ σύγγραμμα εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, ὁ ἀντίθετος πόλος τοῦ νειβουρείου. Φέλτων, ὁ σοφὸς Ἀμερικανὸς καθηγητὴς, ὁ πρὸ δύο ἐτῶν πρὸ ἡμῶν γενόμενος, ὁ μετὰ τοσαύτης ἐπεικειᾶς παρὰδύψας τὰ ἐλλείμματα ἡμῶν καὶ μόνον εἶτι καλὸν παρετήρησεν εἰς τοῦτο ἀπιδὼν καὶ μετὰ πολλῆς χρη-

σιότιτος μνημονεύσας τὰ ταπεινὰ ἡμῶν καθιδρύματα, ὁ τοσαῦτα βιβλία ἐξ Ἀμερικῆς, ἰδίᾳ τε καὶ ξένα εἰς τὴν ἡμετέραν βιβλιοθήκην διὰ τοῦ αἰδεσιμω-
τάτου καὶ φιλέλλητος κυρίου Ἰλλ προσενεγκὼν, μετατυπώσας ἐν Ἀμερικῇ
τὸ πόνημα τοῦ περιωνύμου Καρλαίλου, λέγει εὐφρῶς ἐν τινι σημειώσει ὅτι ἡ
μόνη ἐπὶ Ἑλλησπόντου ἀνάγνωσις τοῦ Ὀμήρου εἶναι ἱκανὴ νὰ καταστρέψῃ
τὰ ὄνειροπολήματα τῶν Οὐολφικῶν. Ἐπίσης, θυιατὸν εἰπεῖν, νομίζω,
ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Δροῦσενίου δύναται νὰ καταστρέψῃ τὰς ἐπαχθεῖς ὑπο-
νοίας ἢ ἀλληγορίας τοῦ Νειδούρου, ὡς τὸ τοῦ Ἰοφρούου λαμπρότατον περὶ
ἀρχαίας καὶ ὑπὲρ νεωτέρας Ἑλλάδος ἄρθρον τὰς ὑπεκκερυμμένας μὲν, ἀλλὰ
παρακυπτούσας καὶ ἡμιφανεῖς δημοκοπίας τοῦ Δωνοῦ. Τί δὲ ὁ περικλεῆς
Ἀλέξανδρος Οὐλβόλτος; « Ἀμετρος εἶναι, λέγει, ἡ σφαῖρα ἐν ἣ ἐπληρώθη ἡ
κίνησις αὕτη τῆς προοδευτικῆς ἐνώσεως τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ὁ δοκιμητὴρ ἐπηύ-
ξησε τὸ ἡθικὸν μεγαλεῖον τῆς ἐπιχειρήσεως, διὰ τῶν ἀτρύτων αὐτοῦ πόνων
ἵνα ἐνώσῃ πάσας τὰς φυλάς καὶ δημιουργήσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ κόσμου ὑπὸ
τὴν ἐκπολιτίζουσαν ἰσχύϊν τοῦ ἑλληνισμοῦ. » Ἀλλ' εἰ ἠθέλομεν νὰ προσ-
θέσωμεν ὅσα ὁ εὐρωπαϊκὸς οὗτος ἀνὴρ ὑπὲρ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου γράφει,
ἔπρεπε νὰ ἀντιγράψωμεν, κατὰ μέγα μέρος, τὸν δεύτερον τόμον τοῦ *Κόσμου*.

Οἱ Βρεττανοὶ, πραγματικώτεροι καὶ ἱστορικώτεροι ὄντες καὶ φιλοδασιλεῖς
προσέτι, ὡς οἱ ἀρχαῖοι Σπαρτιάται, οὐδὲ λίαν νεωτερισταὶ ἵνα ζητήσωσι τὸ
ἀνεύρετον, τελειώτατον καὶ πάντῃ πάντως ἀμώμητον εἶδωλον τοῦ κυβερνη-
τικοῦ πολιτεύματος, εἶναι ἅπαντες, ὡς εἰπεῖν, θαυμασταὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου,
ἀπὸ τοῦ φιλοσόφου Βάκωνος μέχρι τοῦ ἱστορικοῦ Θιρουάλου· οὐδεὶς προ-
φέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ χωρὶς θαυμασμοῦ· καὶ ἐπὶ τοσούτον ἐχώρησαν, ὥστε
δὲν ἐδίστασαν ὑπερεπαίνουντες τὸν Ἀλέξανδρον νὰ καταδικάσωσι τὸν μέγαν
ῥήτορα τῶν Ἀθηνῶν, τὸν ὑπέρμαχον τῆς ἑλληνικῆς αὐτονομίας, ὡς εἰ
μὴ ἦτον δυνατὸν ἐγκωμιάζομένου τοῦ ἐνὸς νὰ μὴ κατηγορηθῇ ὁ ἕτερος καὶ οὐ-
τω νὰ ἀποδοθῇ ἑκατέρῳ ὁ δίκαιος ἔπαινος.

Ἐλεῖπέ μοι μέχρι χθὲς καὶ πρῶν ὁ περὶ Ἀλεξάνδρου πραγματευόμενος
δωδέκατος τόμος τοῦ Γροτίου· ἐκ τῶν περὶ Φιλίππου ὁμοῦ κρίνων, δὲν ἠπι-
ζον νὰ εὖρω αὐτὸν πολὺ φιλαλέξανδρον. Ἰδὼν δὲ ὅτι ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἐπι-
κριτοῦ Μεριμαίου καλεῖται δημοκρατικὸς, ἔτι μᾶλλον ἐβεβαιώθην· ἐν-
νοήσας δ' ἔπειτα ἐκ τῶν παρὰ τῷ αὐτῷ ἐπικριτῇ ἔγραφεν ἐπικρατούντων ἔτι
τῶν χθὲς καὶ πρῶν παυσάντων πολέμων τῶν Ἀγγλογάλλων καὶ Ρώσσιων,
τοὺς ὁποίους παρεμβάλλων εἰς τὴν διήγησιν, παρεισάγει, τρόπον τινά, εἰς
τὴν σκηνὴν Ἕλληνας καὶ Μακεδόνας, οἷον λυπούμενος ὅτι ἐνίκησαν τὸ πά-
λαι οἱ Μακεδόνες, ἢ καὶ ὑποδεικνύων ποῖα κακὰ ἤθελον προκύψει τὸ νῦν, εἰ
συνέβαινε τὸ ἐναντίον τοῦ γενομένου, ᾗσθάνθη ὅτι εἶχαν ἐνώπιόν μου δευ-
τέραν ἐκδοσὶν τῶν νειβουρείων καὶ δωνοείων, Μαθὼν δὲ παρὰ συναδέλφου ἔτι

ὁ Γρότιος· ἦτο τῆς σχιλῆς τοῦ Νειβούρου, ἐπέισθην ὅτι οὐδὲν εἶχον νὰ προσθέσω περὶ τοῦ μαθητοῦ πλέον τῶν ὅσα περὶ τοῦ διδασκάλου ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶπα. Λαβὼν δ' ἐν τέλει τὸ σύγγραμμα καὶ διατρέξας αὐτὸ, ὅσον τὸ στενὸν τοῦ καιροῦ συνεχώρει, εἶδον ὅτι, καὶ τοι ἐν πολλοῖς ὁμόφωνον τοῦ Νειβούρου, ἐν οὐκ ὀλίγοις ὁμῶς διαφωνεῖ. Ὁ Γρότιος, ὡς Ἀγγλος, λέγει ἐλευθέρως, ὅτι ὁ Νειβούρης ὑποκεκρυμμένως· ἐν πολλοῖς εἶναι μετριώτερος εἰς τὰ περὶ Ἀλεξάνδρου, ἐν πᾶσι δὲ θαυμαστὸς ἐπὶ ἀκριβεῖα ἱστορικῇ, ἐπὶ πολυμαθείᾳ καὶ σαφηνείᾳ. Εἰ μὴ μ' ἐμπόδιζε τὸ μέγα ὄνομα τοῦ συγγραφέως καὶ τὸ σύντομον τοῦ χρόνου, ἤθελον ἐπισυναψαί ὀλίγας τινὰς παρατηρήσεις, τὰς ὁποίας ὁμῶς εἰς ἄλλην ἀφῆκα εὐκαιρίαν.

Δὲν εὐτόχῃσα νὰ γνωρίσω τὸ πόνημα τὸ ὅποιον αἱ βασιλικαὶ χεῖρες τῆς περιωνύμου Χριστινῆς τῆς Σουεδίας περὶ Ἀλεξάνδρου συνέταξαν· λέγουσι δὲ οἱ ἀναγνόντες ὅτι ἡ συγγραψασα εἰς τοὺς θαυμασὰς τοῦ ἀνδρὸς κατατάσσεται, εἰδῶλον ἔχουσα τὸν ἥρωα τῆς Μακεδονίας, οἷον ἥρωϊς δῆθεν καὶ αὐτῇ ἄδῃλον ὁμῶς εἰ ἐν τέλει δὲν ἥλλαξε γνώμην, ὡς ἥλλαξε καὶ θρησκευμα, μεταμεληθεῖσα ἴσως καὶ περὶ τούτου, ὡς μετημελήθη καὶ διὰ τὴν πρώτην γενομένην τῆς βασιλείας παραίτησιν.

Τὴν ἐκ τοσαύτης διαφωνίας δυσκολίαν τῆς κρίσεως ἐπαυξάνει ὁ Δημοσθένης, τὸν ὅποιον οὔτε δίκαιον, οὔτε πρέπον νὰ παραλίπωμεν ἐνταῦθα, ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ εὐρισκόμενοι. Ὁ μέγας αὗτος ῥήτωρ τῆς ἀρχαιότητος οὐκ ἀρκεσθεῖς εἰς τόσους ἄλλους σαρκασμοὺς, οὐδ' Ἑλληνα ὅλως θέλει τὸν Ἀλέξανδρον καὶ Φίλιππον, τὸν αὐτοῦ πατέρα. Καὶ ὁ μὲν Δημοσθένης, ἀδεία ῥητορικῇ χρώμενος, ἦτις καὶ τὰ μικρὰ μεγὰ καὶ τὰ ἄδίκᾳ δίκαια ποιεῖ, ἔλεγε ταῦτα, οὐδ' αὐτὸς ἴσως πιστεύων τοῖς λεγομένοις, ὁ δὲ Νειβούρης ὑπαρκπῆσας ταῦτα τοῦ Δημοσθένους ἀδιστάκτως ἐπικυροῖ, ἐντόνως ἀποφαινόμενος, ὅτι ὄντως ὁ Φίλιππος ἦτον τραχὺς καὶ ἄξεστος βάρβαρος, λαλῶν τὰ Ἑλληνικὰ, ὡς πολλοὶ ἐπίσημοι βάρβαροι τὴν σήμερον λαλοῦσι τὰ Γαλλικὰ κατὰ τοὺς γεννηθέντας καὶ τραφέντας ἐν Λευκοσίᾳ τῶν Παρισίων.

Ἄλλ' οὔτε κατὰ Δημοσθένην οὔτε κατὰ Νειβούρην ἔκριναν οἱ Ἕλληνες. Οἱ Ἕλληνες, κύριοι, συγχωρήσαντες εἰς τὸν πρόγονον τοῦ Φιλίππου Ἀλέξανδρον νὰ ἀγωνισθῇ ἐν Ὀλυμπίοις, ὅπερ μόνον Ἕλλησι συνεχωρεῖτο, περιφανῶς καὶ περιδοῆτως ὡμολόγησαν τὸ βασιλικὸν γένος τοῦ Φιλίππου ἑλληνικόν. Οἱ Ἕλληνες, ἐκλέξαντες πρῶτον μὲν τὸν Φίλιππον, εἶτα δὲ τὸν Ἀλέξανδρον ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος, ὡμολόγησαν ἀμφοτέρους Ἕλληνας. Καὶ ἤθελον εἶναι βεβαίως φρονιμώτερον καὶ ἐντιμότερον εἰ ἔλεγεν ὁ Δημοσθένης ὅτι ἐλεύθεροι Ἕλληνες ὑπὸ Ἕλληνας ἐστράτευσαν, ἢ ὅτι ξένος καὶ βάρβαρος ἀνάγκασε καὶ παρέσυρεν αὐτοὺς ἄκοντας τὰ συνδοξασθῶσι μετ' αὐτοῦ κατ' ἄλλων βρεβάρων μαχόμενοι.

Ἀναρρίπιζων ὁ Δημοσθένης τοὺς Ἕλληνας πρὸς ἀνάσωσιν τῆς κινδυνεύου-
σης αὐτονομίας, ἔπραττεν ὡς φιλόπολις καὶ ὡς μέγας πολίτης, καὶ οὐχὶ τῶν
Ἀθηναίων καὶ τῆς Ἀττικῆς μόνον, ἀλλ' ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος προστάτης ἀ-
ναφανεὺς· ὅς υδερκεῖ ὄμματι πρωτῶμως ἀνακαλύπτει τὸν κεκρυμμένον ἐχθρὸν,
ἐλέγχει τὰς ἐπιβουλὰς, δίδωκε, πολεμεῖ αὐτὸν καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ καὶ παρ-
τάξει· καὶ ὁ μὲν ῥήτωρ οὐδὲ φαίνεται παντελῶς, μόνον ἡ πατρὶς, ἡ κινδυ-
νεύουσα Ἑλλὰς· παρίσταται εἰς τὸ βῆμα, τοὺς υἱοὺς προσκαλοῦσα εἰς βοή-
θειαν. Εἴπερ οἱ Ἕλληνες, παραλόγως φερόμενοι, ἐκώφευσαν εἰς τὴν
φωνὴν τῆς πατρίδος, διὰ τοῦ στόματος τοῦ Δημοσθένους ἀφιεμένην, ὁ ῥήτωρ,
ὁ σύμβουλος, ὁ φιλόπατρις εἶναι ἀνεύθυνος, ἱερὸν καθῆκον ἐκπληρώσας. Ἀλλ'
οὐδὲ ὁ Φίλιππος εἶναι μεμπτός, ἄλλο καθῆκον ἐκπληρῶν· διότι αἰετοπε-
πῶν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἀσίαν, ἔπρεπεν ἀναγκαιῶς ἢ νὰ ἐνώσῃ ἢ νὰ βιάσῃ τὴν
Ἑλλάδα πρὸς τοιοῦτου μεγάλου, ἐθνικοῦ ἔργου, ἐπιτυχίαν· ἔπραττε λοιπὸν
ἐκάτερος τὸ ἑαυτοῦ. Μέγας ῥήτωρ δεικνύεται ὁ Δημοσθένης, πολλάκις κλο-
νήσας αὐτὸν τὸν θρόνον τῆς Μακεδονίας, καὶ μέγας βασιλεὺς ὁ Φίλιπ-
πος, μεγάλους σκοποὺς ἀνακυκλῶν καὶ τὰ πρὸς ἐκτέλεσιν σκεπτόμενος, πολ-
λάκις καὶ αὐτὸς ἐξ ἀμοιβῆς ἀνατρέπων τὰ σχέδια τοῦ Δημοσθένους. Οὔτε ὁ
Φίλιππος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἤθελον ἄλλῳ πράξει ἐν τῇ θέσει τοῦ Δημοσθένους
εὐρισκόμενοι, οὔτε ὁ Δημοσθένης ἐν τῇ ἐκείνων· ἀπαξ ἐκραγεῖσα ἡ τοιαύτη
πάλῃ ἦτον ἀδύνατον ἡμιτελῶς νὰ παύσῃ· δημοκρατία καὶ μοναρχία φαίνον-
ται ἀσυμβίβαστα. Ἡ Ἀρχαῖκη συμμαχία, τὸ συνετώτερον ἔργον τῆς Πελο-
ποννήσου, ἀναγκασθεῖσα κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους νὰ αἰτήσῃ βοήθειαν
παρὰ τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας, κατεστράφη ἐν τέλει. Ὁ περιώνυμος
Βενιαμὴν Φραγκλῖνος, πρεσβευτὴς τῶν Ἀμερικανῶν ἐν Παρισίοις, ἤττησε βοή-
θειαν παρὰ Φριδερίκου τοῦ δευτέρου ὑπὲρ τῆς πιεζομένης πατρίδος του, ὁ δὲ
ἀπάντησεν ὅτι ἤθελε πράξει ἐναντίον τοῦ ἰδίου συμφέροντος, εἰ ἐβοήθει δι-
μοκρατίαν κατὰ βασιλέων, βασιλεὺς καὶ αὐτὸς ὢν· εἰ δὲ μετέπειτα συνεμά-
χησεν, ἡ συμμαχία ἦτον ἐμπορικὴ.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα· ἐν δὲ δίκαιον καὶ πρέπον νὰ δημολογήσωμεν
τὴν καθαρὰν ἀρετὴν καὶ τὸν ἀξραιφνῆ πατριωτισμὸν τοῦ Δημοσθένους, οὔτε
μετὰ Αἰσχίνου, οὔτε μετὰ Δημάδου συγγενομένου, εἶναι βεβαίως ἀδίκον νὰ
ἀρνηθῶμεν ἄλλον τόσον τοῦλάχιστον εἰς τὸν Φωκίωνα, τὴν κοπίδα τῶν λόγων
τοῦ Δημοσθένους, εἰς τὸν ἐνάρετον καὶ ἄξιον στρατηγόν, πολλάκις σώ-
σαντα τὴν πατρίδα κινδυνεύουσαν, εἰς τὸν γηραιὸν Ἰσοκράτην, ὃς, ἀπελπισθεὶς
περὶ τῆς ἐκουσίας διαλλαγῆς τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους, ἐστράφη, τέλος,
πρὸς Φίλιππον, ἀδιαλείπτως συμβουλευὼν αὐτῷ τὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ Μα-
κεδόνων ἑνωσιν, διὰ τὴν κατὰ Περσῶν στρατείαν, εἰς Θεόφραστον φί-
λον ὄντα τοῦ Φιλίππου, καὶ εἰς τὸν μετέπειτα Πολύβιον, ὃς, ἐν εὐρυτέρῳ

κίχλω ζῶν καὶ ἐν μείζονι μέτρῳ μετρῶν τὰ πραγματὰ, καταδικάζει τὸν Δημοσθένην ἰδίῳ καὶ στενῷ μέτρῳ χρώμενον, προδίδας τῶν Ἑλλήνων ἀποκαλῶν τοὺς μὴ ἀκολουθοῦντας τὴν πολιτικὴν τῶν Ἀθηναίων. Τοῦτο δηλοῦ βέβαια ἔτι καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι ἦσαν χρηστοὶ πολῖται, ἀλλ' ἔβλεπον τὰ πραγματὰ διαφόρως, ὁ δὲ χρόνος ἐμελλε νὰ δείξῃ τίνες ἔβλεπον ὀρθότερον.

Ἡ κριτικὴ, κύριοι, καθόλου, εἴτε περὶ δικηνικὰ, εἴτε περὶ πολιτικὰ, εἴτε περὶ γραμματολογικὰ στρεφόμενη, εἶναι τὸ ἐνδοξότερον τῶν διανοητικῶν ἔργων τοῦ ἀνθρώπου, διότι στηρίζεται ἐπὶ τῆς κρίσεως ἥτις διαστέλλει τὸ λογικὸν τῶν ἀλόγων ζώων, καὶ αἴσθησιν καὶ μνήμην ἄλλως ἐχόντων, καὶ προσεγγίζει τὸν κρίνοντα εἰς τὸν ὑπέρτατον δικαστὴν τοῦ κόσμου, ὃς ἀδεκάστως καὶ δικαιοτάτα θέλει δικάσαι πάντων πράξεις τε καὶ διαλογισμούς· ἀλλ' εἶναι συγχρόνως καὶ τὸ δυσκολώτατον καὶ ἀκαθωδέστατον, πῶλλάκις ὑπὸ τῶν φαινομένων ἀπαιτωμένη, δυσκόλως ἀνευρίσκουσα τὴν ἐναποληνθάνουσαν ἀλήθειαν, οὐχὶ σπανίως τὰ ἀθῶα καταδικάζουσα καὶ ἀπολύουσα τὰ ἀξιολογώμενα. Καὶ τοῦτο μὲν, ἐν ἀγνοίᾳ γινόμενον, εἶναι βέβαια λυπηρὸν, ὡς ἄδικον, ὡς ὀλέθριον, ἀλλ' εἶναι συγγνώμης ἄξιον, ὡς ἔργον τῆς ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας. Ὅταν ὅμως ὁ Νειβούρης, ὁ Δωνοῦς καὶ ἄλλοι παρίστανται μετ' ἀξιώσεων ἔτι γνωρίζουσι τὰς τότε ἀνάγκας τῶν Ἀθηναίων καὶ τὴν κατάστασιν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος· κάλλιον Φωκίωνος, Ἰσοκράτους, Θεοφράστου, καὶ τῶν πλείστων τότε Ἑλλήνων· ὅταν τολμῶσι νὰ κηρυχθῶσιν ἱκανώτεροι κριταὶ τοῦ Πολυβίου, ὅταν ὁ Νειβούρης, τοῦτο μὲν εὐρίσκων ἀδύνατον, ἐκεῖνο ἀπίθανον, ἀπίστευτον τὸ τρίτον, καὶ τὸ ἄλλο ἀνοίκειον, καταδικάζῃ ἀπηνῶς τοὺς ἀνωτέρω, διότι ἑτερόφρονες τοῦ Δημοσθένους· ὅταν εὐρίσκῃ ὅτι ὁ Φίλιππος, οὐδαμῶς ὠφελήθεις ἐκ τῶν μαθημάτων τοῦ Ἐπαμινώνδου, ἔμεινεν, ὡς ἦτον, βαρβαρώτατος· ὅταν ἰσχυρίζεται, ὡς εἰ εἶχεν ἐνώπιον ἀρχεῖα πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἄγνωστα, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος συνηνείχετο εἰς τὸν φόνον τοῦ πατρὸς του· ὅταν ὀνομάζῃ τὰν Ἀντίπατρον ἱκανὸν μὲν στρατηγόν, αἰσχιστον δὲ καὶ κατὰ τὰ ἄλλα, διότι, ὡς τίμιος ἄνθρωπος, ἐφύλαττεν ἀκριβῶς τὴν πιστευθεῖσαν αὐτῷ περὶ καταθήκην· ὅταν ὀνομάζῃ τὸν Ἰσοκράτην πατέρα τῶν σοφιστικῶν ἐπιδείξεων, ἀρχισοφιστὴν, κεφαλὴν ξηρὰν καὶ πάσης ἰδέας κενὴν, ἄνδρα τὸν ὁποῖον καὶ οἱ ἀρχαῖοι καὶ ὁ ἡμέτερος Κοραΐς πάντῃ διαφόρως ἔκριναν· ὅταν ὀνομάζῃ τὸν Πλούταρχον μωρὸν διότι ἐπαινεῖ τὸν Ἀλέξανδρον· ὅταν ὀνομάζῃ ἀξιώλογον καὶ ἀξιώπιστον ἱστορικὸν τὸν Ἀῤῥιανόν, ἀλλ' ἀποδεχόμενος μόνον ὅσα συμφέρουσιν ἀποβάλλει τὰ ἄλλα· ὅταν λέγῃ ὅτι τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θουκυδίδου εἶναι εἰς τὸ γριφῶδες τῆς φράσεως· ὅταν ὁ Δωνοῦς ὀνομάζῃ δυσυχίαν τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας τὴν ἐν Ἰσθμῷ τῆς Κιλικίας νίκην τοῦ Ἀλεξάνδρου· ὅταν βλέπῃ, καὶ εὐέλπῃ, ὡς νομίζει, καθαρῶς, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος παρ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἐκ τοῦ φόβου, ἰδὼν τὸ πλῆθος

τῶν πρὸ τῆς ἐν Ἀρβήλοις μάχης : ὅταν ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἐκδιδόνται ὡς χρησιμοί, καίτοι ἀναποδείκτως καὶ αὐθαιρέτως παραρρίπτομενα, τότε ὁμολογητέον ὅτι ἡ κριτικὴ, εὐκολωτάτῃ γινομένη, δίδει τὸ δικαίωμα παντὶ τῷ βουλομένῳ νὰ διςχυρισθῇ καὶ τὰ ἐκ διαμέτρου ἐναντία, ὡς ὁ Καλλισθένης, ἐπὶ ποτηρίου ἐπαινέσας καὶ πάλιν ψέξας τοὺς Μακεδόνας, καὶ ὡς ὁ Καρνεάδης ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ κατὰ τοῦ δικαίου ἐν Ῥώμῃ ἀγορεύσας "Ἔστι δὲ ἀνήκουστον εἶδος κριτικῆς· εἴτις, ὁμολογήσας πρῶτον, ὅτι τὸ κατὰ τινος ἀνέκαθεν ἀσπονδον τρεφόμενον μῖσος ἔτι μᾶλλον ἀνεπτύχθη μετέπειτα, εἴτα ἐπιλαμβάνεται νὰ ἐπικρίνῃ τὸν μισούμενον τοσοῦτον ἀπηνῶς καὶ ἀδίκως· καὶ τοῦτο ἔπραξεν ὁ Νειδούρης πρὸς τὸν Φωκίωνα, βλάψαντα τὴν πατρίδα του, κατ' αὐτὸν, ὡς οὐδεὶς ἄλλος· οὐδὲ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον προσηνέχθη διαφόρως.

Καὶ περὶ μὲν τούτου ἱκανώτερα ἴσως τοῦ δέοντος τὰ εἰρημένα· ἐὰν δὲ τῶρα, ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν σειρὰν τοῦ λόγου, ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ Δημοσθένης λέγει ἀλήθειαν περὶ ἑλληνισμοῦ τοῦ Φιλίππου, τί βλάπτει τοῦτο πρὸς τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἀλεξάνδρου; ἤθελεν ἴσως ἐρωτήσῃ τις. Ἀφ' οὗ θαυμάζομεν Καίσαρας, Ναπολέοντας καὶ τοσοῦτους ἄλλους ξένους μεγάλους ἄνδρας, διατί νὰ μὴ θαυμάζωμεν καὶ Ἀλέξανδρον, εἰ θυμαστέος, ἔστω καὶ οὐχὶ Ἕλληνας; Δὲν εἶχε παιδείαν ἑλληνικὴν; δὲν ἐκήρυξεν ὁ Ἰσοκράτης τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα τῆς διανοίας καὶ παιδεύσεως μᾶλλον ἢ τοῦ γένους τεκμήριον; Ἀλλ' ἄπαγε· ὄχι μόνον Ἕλληνας καὶ ἑλληνίστατος ἦτον ὁ Ἀλέξανδρος, ἀλλὰ καὶ τι πλεον· ἦτον ἐκ τῶν μεγάλων καὶ δυνατῶν χαρακτῆρων, ἐν οἷς συμπίπτει μέγας νοῦς, διακρίνων τὸ δυνατόν τοῦ ἀδυνάτου, καὶ σταθερὰ θέλησις πρὸς πᾶσαν ἰσχύρῃσιν ἱκανήν. Τοιοῦτος ἦτον ὁ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὃς καὶ νοῦν εἶχε μέγαν ἵνα μεγάλη ἐπινοήσῃ καὶ μεγάλων ἐπιληφθῇ, καὶ θέλησιν εἶχε σταθεράν καὶ ἀκλόνητον, ὥστε οὐχὶ μόνον δὲν ἐπτοεῖτο, ἀλλὰ καὶ ἐπεδίωκε τὰς δυσκολίας, οἷονεὶ παιδιὰς αὐτὰς ἔχων.

Οἱ τοιοῦτοι χαρακτῆρες, ἰδιάζουσιν εἰς τοὺς μεγάλους ἄνδρας, ὁποῖους ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀναφέρει, καὶ τοιοῦτος ἦτον ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, ὅστις, ἐνισχύσας εἰς τοὺς ἔχοντας καὶ ἐμφυτεύσας εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας τὴν παρ' ἐαυτοῦ ἐπικρατοῦσαν καὶ οἷον ἐνσεσπικνωμένην γενικὴν ἰδέαν ἢ ἐμπνευσιν, ἡγεμὼν ἐκλεχθεὶς τῆς Ἑλλάδος ἔγινεν ἀπόστολος τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὰ βάρβαρα ἔθνη. « Le général avait le génie d'un apôtre, et ses victoires avaient des lendemains où le disciple d'Aristote éclipsait le roi de Macédoine. » Ἐὰν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Καῖσαρ ἐν τῇ παλαιᾷ ἱστορίᾳ δὲν ἦναι μεγάλοι ἄνδρες εἰς τὰ στρατιωτικά, ὡς ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν φιλοσοφίαν, οὐδεὶς ἐν τῷ κόσμῳ ἄπαντι.

Ὁ Ἀλέξανδρος, κύριοι, εἶναι ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων τοὺς ὁποίους ἡ Θεία Πρόνοια ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀναδεικνύει ἐπὶ τῆς γῆς, ὁσάκις ἐν ταῖς ἀνεξέ-
 ρευήτοις αὐτῆς βουλαῖς ἀποφασίσῃ νὰ μεταβάλῃ τι τῶν ἀνθρωπίνων,
 τὴν αὐτὴν σοφίαν καὶ ἐν τούτοις δεικνύουσα, ἥνπερ ἐν ἅπασιν τοῖς ἰδίῃς
 αὐτῆς ἔργοις. Ὡς διὰ τῆς πτώσεως τῶν παλαιῶν προστοιμάζονται νέα
 φύλλα ἐπὶ τῶν δένδρων, ὡς διὰ τοῦ ἔχρος προστοιμάζεται τὸ θέρος καὶ
 ὁ χειμὼν διὰ τοῦ φθινοπώρου, οὕτω, διὰ τῆς πτώσεως προγενεστέρων ἔθνων
 καὶ πολιτευμάτων, ἄλλων πραγμάτων κατὰστασις διοργανίζεται, καὶ
 τοῦτο πρὸς ἐπιτυχίαν σκοπῶν οἵτινες διαφεύγουσι τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυνα-
 μίαν.

Ἡ ἐν τοῖς φυσικοῖς φαινομένῃ σχολαίότης, καθ' ἣν ἀνευ πηδημάτων πρέ-
 πει τὰ πάντα νὰ διέλθωσι τὴν ὁρισμένην περίοδον· ἡ σεμνότης, δι' ἣς κρυ-
 φῶς ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῆς γῆς μετατρέπεται εἰς στάχυν ὁ κόκκος, καὶ τὸ
 ἄψυχον γίνεται ἔμψυχον ἐν τοῖς ἐγκάτοις τοῦ ζώου· ἡ φειδωλία καὶ ἡ σωφρο-
 σύνη, οὕτως εἰπεῖν, ἥτις οὐδέποτε δαπανᾷ πλέον τῆς ἀπαιτουμένης δυνάμεως,
 καὶ τῆς ὁποίας ἡ διὰ καταχρήσεως παράβασις τιμωρεῖ, ἐπιφέρουσα πρῶτον
 μὲν χαίνωσιν, ἐν τέλει δὲ ἀφαιροῦσα καὶ τὴν γονιμότητα· πάντα ταῦτα τὰ
 ἐν τοῖς ἔργοις τῆς φύσεως προφανῆ δεικνύονται καὶ ἐν τοῖς ἀνθρωπίνοις. Οὐτε
 διὰ σπεύσεως καὶ ἀπροπαρασκευάστως αὐτοσχεδρίζεται πολιτικὴ μεταβολή, οὔ-
 τε ἐπιτυγχάνει σαλπίζόμενον πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ μένῃ κεκρυμμένον,
 οὔτε ἡ ἄλλειψις τῆς σωφροσύνης ἔμεινεν οὐδέποτε ἀτιμώρητος. Πλήρης ἐστὶ
 παραδειγμάτων ἡ παλαιὰ καὶ νέα ἱστορία. Μόνον δὲ περὶ τοῦ πρώτου μνείας
 γενομένης ἐπὶ τοῦ παρόντος, περὶ τῆς προετοιμασίας, οὔτε ὁ Κίμων ἤθελεν
 ἐπιτύχει εἰ μὴ προηγεῖτο Θεμιστοκλῆς, οὔτε Καῖσαρ κατέστρεψε τὸ πολίτευ-
 μα τῆς Ῥώμης, ἐπὶ Σκιπιωνῶν ἀναφανεῖς, οὔτε ἡ φρικώδης ἀναπολίτευσις
 τῶν Γάλλων, κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα, εὐδοκίμει, ἐν στι-
 γμῇ ἀποφασισθεῖσα, οὔτε ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος ἤθελε τε-
 λεσφορήσῃ, ἐὰν πρότερον ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶχεν ὠριμάσει·
 ἤθελεν ἀποτύχει καὶ αὐτὴ, ὡς ἀπέτυχον καὶ ἄλλα κινήματα πρὸ ἑννεήκον-
 τα καὶ ἐξήκοντα ἐτῶν, καὶ ὡς θέλει ἀποτυγχάνει πάντοτε πᾶν κίνημα ἄωρον,
 οὐδεμιᾶς προετοιμασίας ὑπαρχούσης.

Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίστασιν. Οὐτε ὁ Ἀλέξανδρος
 ἤθελεν ἐπιτύχει εἰ μὴ ὁ Φίλιππος προητοίμαζεν, οὔτε ὁ Φίλιππος ἤθελε φαν-
 τασθῇ τι κατὰ τῶν Ἑλλήνων, εἰ παρίστατο ἀμέσως μετὰ τὰ Μηδικὰ, καὶ
 ἤθελεν ἀναντιρρήτως ἀποτύχει ἀντιτεταγμένους ἔχων Ἐπαμινώνδαν, Ἰφικρά-
 την, Βρασιδαν ἢ καὶ Κλέαρχον τὸν μετὰ Ξενοφῶντος μυρίων. Ἀλλὰ ἡ στρα-
 τηγία τῶν Λυσικλέων, προήγγειλε τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Φιλίππου, τὰ πράγ-
 ματα ἐκάλουν μεταβολὴν, καὶ αὐτοὶ οἱ περὶ βσιλείας ἀρξάμενοι τότε γρά-

φειν προϋμνήσων ἀρκούντως ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἀφ' οὗ ἐδοξάσθη δημοκρατουμένη καὶ εἰς μικρὰ διηρημένη πολιτεύματα, ἐκαλεῖτο νὰ δοξασθῇ καὶ βασιλευομένη.

Ἡ δημοκρατουμένη Ἑλλάς, κύριοι, εἶχε φθάσει τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης. Εὐφυΐας, γενναιότητος, ἀνδρίας, πατριωτισμοῦ καὶ ἄλλων ἀρετῶν παραδείγματα ἔδειξεν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Ἀσία, Λιβύη, Ἰταλία, Γαλλία, πάντα τὰ παράλια τῆς Μεσογείου, καὶ ἄλλα μακρὰν τῆς θαλάσσης μέρη, ὑπὸ Ἑλλήνων ἀποικισθέντα, ἔδειξαν ὅτι εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀνδρίαν οὐδὲν ἦτον δυνατὸν νὰ ἀντισταθῇ. Τὸ ὕψιστον τοῦ κλίματος, τὸ ἐμπορικὸν τῆς θέσεως, ἡ ἀπαρδειγμάτιστος εὐμερία τασούτων μεγαλοπύλων μαρτυροῦσι τὴν περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ τόπου εὐφυΐαν, τὴν περίνοιαν τῶν ἀποίκων, τὴν ὑπὲρ τοῦ ἐγγχωρίους ὑπεροχὴν αὐτῶν καὶ τὴν διαφορὰν ἐκ τῶν μετέπειτα κρατησάντων.

Οὐδὲ τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας παρημέλησαν οἱ καὶ κατὰ τοῦτο ἀμίμητοι Ἕλληνες, τὰς μὲν εἰς ἄκρον ἐπεξεργασάμενοι, τῶν δὲ σπέρματα ῥίψαντες ἱκανὰ καὶ μετὰ αἰῶνας νὰ καρποφορήσωσιν. Ὅ,τι τὸ καλὸν ἐν γένει ἀφορᾷ οὔτε ἐγνήγεται, οὔτε ἐγερθήσεται ἔθνος ἐν τῷ κόσμῳ, ἵνα περὶ τοῦτου ἐρίσῃ πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Αὐτίκα δὴ προκαλεῖται ὁ θρασύτατος νὰ εὕρῃ τὴν ἐλαχίστην μομφήν, τὸ παραμικρὸν ψεγάδιον, ὡς ἤθελεν εἰπεῖ ἡ κοινὴ συνήθεια, εἰς τὸν ἀθάνατον Παρθενῶνα. Πᾶσαι δὲ αἱ ἀπὸ Καντίου μέχρι τοῦ νῦν ἀπορρέουσας ἐν Γερμανίᾳ φιλοσοφικαὶ σχολαὶ δυσκόλως περιέχουσιν τι, ἀνεπτυγμένως ἢ συνεπτυγμένως παρὰ τοῖς ἐνδόξοις φιλοσόφοις τῶν ἀρχαίων μὴ ἀπαντῶμενον, ὥσων τεμάχια διεσώθησαν· οὐδὲ ὀλιγώτερον ἐντιμον αὐτοῖς γίνεται ὅτι πολλῶν ἄλλων εὐρέσεων ἐπισχημότατοι ἄνδρες τῶν νεωτέρων δὲν διστάζουσιν ὁμολογῆσαι ὅτι ἐκ τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἔλαβον πρὸς τοῦτο τὰς ἀφορμάς. Τί δὲ νὰ εἰπῶμεν περὶ τῆς ἀρμονικῆς, ὀργανικῆς, θείας γλώσσης τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὴν ὁποίαν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀναγκάζονται νὰ προστρέχωσιν αἱ ἐξ ἑτερογενῶν στοιχείων συγκείμεναι τῶν νεωτέρων, ὥσῃς θέλωσι νὰ ἐκφέρωσιν εὐκρινῶς, εὐφώνως τε καὶ γραφικῶς συνάμα νέαν ἔννοιαν; Ὅτι δὲ πάντα ταῦτα δὲν ἦσαν ἀποτελέσματα τοῦ μόνου κλίματος καὶ τοῦ ἐδάφους δῆλον γίνεται ἐκ τῆς μόνης παρατηρήσεως ὅτι τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Ἰταλίας, Σικελίας, Λιβύης κτλ. ἀνέκαθεν ἦσαν πάντοτε τὰ αὐτὰ, καὶ ὁμως πρὶν ἢ ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ἐν τούτοις φανῇ, οὐδὲν παρήχθη ὅμοιον τοῖς μετέπειτα, ὡς ἐν οὐδενὶ κλίματι προκόπτει φυτὸν μὴ ἔχον φύσει βλαστικὴν δύναμιν, καὶ οὐδαμοῦ γῆς γίνεται, Ἀπελλῆς ἢ Φειδίας ὁ μὴ πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς φύσεως πεπλασμένος. Ἀνάγκη λοιπὸν, ἐκτὸς τοῦ κλίματος, νὰ ὑποτεθῇ διαφορὰ φυλῶν, αἵτινες, καίτοι ἐξ ἐνὸς ἅπασαι ζεύγους, εὐρίσκονται διαφόρους ἔχοντας ιδιότητας. Τίτι τρόπῳ τοῦτο γίνεται, ἀδελον;

βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ὑπάρχει, ὡς ὑπάρχουσιν ὕψηλοι καὶ χαμηλοὶ, εὐε-
δεῖς καὶ δύσμορφοι. Ζήτημα λοιπὸν ἀναφύεται, τί ἤθελε παρχαγάγει ἡ ἑλλη-
νικὴ φυλὴ ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Λαπόνων ἢ ἐν ταῖς ἐρημίαις τῆς Σκυθίας ῥιφθεῖ-
σα, καὶ τί ἡ τῶν Λαπόνων καὶ Σκυθῶν ἐν τῇ ἑλλαδικῇ γῇ. Ἀλλὰ τοιαῦτα
ζητήματα μόνῃ ἡ δύναμις ἥτις αὐτὰ γεννᾷ δύναται καὶ νὰ τὰ λύσῃ, καὶ αὕτη
ἐστὶν ἡ Θεία Πρόνοια.

Ἐν ᾧ δὲ ἀρ' ἐνὸς φαινοτάτῃ περίλαμψις, περίσελας, οὕτως εἰπεῖν, δόξης
περιηύγαξε τὸ ἐξωτερικόν, ὁ ἀναπόφευκτος ἐσωτερικὸς σκώληξ εἰσδύσας ὑπέ-
σκαπτε τὰ θεμέλια τοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ δημοσία ἀρετὴ ἤρχισε νὰ ἐκ-
λείπη, καὶ δὲν ὑπῆρχεν ἡ ἰδιωτικὴ· τὸ ἀτομικὸν φρόνημα, τὸ ὅποιον, ἐκ
ταπεινῶν ὀρμώμενον καὶ ταπεινὰ ἐπιδιώκον, ἐπιφέρει τὴν ἀθλιότητα, καὶ
πάντοτε προηγεῖται τῆς διαλύσεως καὶ φθορᾶς, ὕψηλὴν στῆσαν τὴν ἑδραν,
ἐπεκράτει ἀπανταχοῦ, οὐδὲν κοινόν, οὐδὲν γενναῖον, οὐδὲν ὕψηλόν συγχωροῦν.
Μέλη ἐφαίνοντο ἀπανταχοῦ, ἀλλ' οὐδαμοῦ σῶμα.

Παρῆλθεν ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης, παρῆλθεν ἡ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ μετ'
αὐτῶν ἄρχεται ἡ ἐκπτώσις. Ἡ ἀνταλκίδειος εἰρήνη, τὴν κοινὴν δῆθεν ἐλευ-
θερίαν σκοποῦσα, ἐπήνεγκε τοσαύτην ἰσότητα, ὅση ἀπητεῖτο ἵνα κατα-
στρέψῃ πᾶσαν δύναμιν ἱκανὴν νὰ φέρῃ εἰς ἔνωσιν τὰ ἀπ' ἀλλήλων διεστῶτα
καὶ ἐπὶ μᾶλλον χωριζόμενα, καὶ οὕτω πᾶσαν κοινὴν, πᾶσαν ἰσχυρὰν κίνησιν
κωλύουσα. Καὶ πόθεν αὕτη προστασσεται; ὑπὸ τῶν βαρβάρων, τοὺς ὁποίους
τοσάκις κατετρόπωσαν, καὶ τοὺς ὁποίους πνοὴ μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἡ
καὶ ἐνὸς μέρους ὑπὸ τῶν ἄλλων συγχωρημένου, ἐξήρκει ἵνα καταστρέψῃ.

Εἰκοσιδύο ἔτη μετέπειτα συνέβη ἡ ἐν Μαντινείᾳ μάχη, ἐξ ἧς προέκυψε
τὸ ἐναντίον τοῦ παρὰ πάντων προσδοκωμένου· ἐπεσεν ἐν τῇ μάχῃ ὁ μέγας
Ἐπαμινώνδας, καὶ ἐξέλιπε μετ' αὐτοῦ ἡ ὀλιγοχρόνιος ὑπεροχὴ τῶν Θεβαίων,
κατελύθη τὸ μέχρι τότε ἐπικρατήσαν δι' ἡγεμονιῶν πολιτικὸν σύστημα τῆς
Ἑλλάδος, καὶ ἐπῆλθεν ἀναρχία καὶ ἀκρίσια μείζων ἢ πρότερον, καὶ τοῦτο
μεταξὺ ἄλλων ἐκώλυσε τὸν Ξενοφῶντα νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰ Ἑλληνικά.
Ἐκάστῃ πόλει τῆς Ἑλλάδος, μικρὰ καὶ μεγάλη, ἴσας ἔχουσα τὰς ἀξιώσεις,
μόνον καθ' ἑαυτὴν καὶ ὑπὲρ ἑαυτῆς ἤθελε νὰ πράττῃ. Ἐν οὐδεμιᾷ ἔμενε
δύναμις ἱκανὴ νὰ συντείνῃ περὶ ἑαυτὴν ἄλλην ἐλάττονα, ἵνα προκύψῃ ἡ ἐκ
τῆς ἐνώσεως ἰσχὺς. Νομίζει τις ὅτι βλέπει τὸν μῦθον τοῦ Ῥωμαίου Με-
ννίου Ἀγρίππα περὶ συνωμοσίας τῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος μελῶν καὶ
τῆς γαστρὸς, ἱστορικῶς ἐπαληθεύοντα, ἢ τὸν Θεβαϊκὸν μῦθον τῶν ἀλλήλων
φθορῶντων Σπαρτῶν. Ἀλλ' ὅ,τι ὑπὲρ πᾶν ἄλλο δεικνύει τὴν διάλυσιν
εἶναι ὅτι οἱ πλεῖστοι ἀρχηγοὶ ἦσαν τοῖς πᾶσιν ὠνητοί· ἄπειροι δὲ μεταφύκει
Ἕλληνες, εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα ἐσκορπισμένοι, ὡς οἱ νεώτεροι Ἐλάτειαι,
ἐμάχοντο κατὰ Περσῶν καὶ ὑπὲρ Περσῶν, ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ κατὰ ἐλευ-

θερίας, ὑπὲρ πατρίδος καὶ κατὰ πατρίδος, κατὰ τυρηνίας καὶ ὑπὲρ τυρηνίας.

Οὕτω λοιπὸν αἱ ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι ὑπέκυψαν εἰς τὴν ῥίνην τοῦ πανδαμάρτος χρόνου, ὃς οὐδὲ γῆς καὶ θαλάσσης φεῖδεται, νήσους ἀναδεικνύων, ἔνθα πρότερον ὑπῆρχεν ἀπέραντον πέλαγος, ποταμούς, ξηραίνων, ῥοὰς ὑδάτων ἀλλαχοῦ ἀναφαίνων καὶ κατακλύζων ἡπείρους. Τοιαύτην δὲ ἐπὶ τούτων ἔχων δύναμιν, πολλὰ μᾶλλον ἐπενεργεῖ εἰς τὰ ἄστατα καὶ ἀκροσφαλῇ ἀνθρώπινα ἔργα, ἔργα τὰ ὅποια, ὑπὸ ἀσθενῶν ἀνθρώπων γινόμενα, ὑπὸ ἀνθρώπων ἐμπαθῶν ἐνεργούμενα, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ φθαρῶσι.

Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον συνέβαινε τοῦτο ἐν ταῖς Ἑλληνικοῖς, ὅσον τὸ ἀκραίφνης δημοκρατικὸν πολίτευμα εἶναι ὀλιγοχρόνιον, εἶναι λίαν δυσφύλακτον, ὁμοιάζον τὴν σεμνὴν ἔτι καὶ παρθενικὴν ἡλικίαν τῆς νεότητος, ἥτις, διὰ τῆς ἐλαχίστης ἀπροσεξίας ἀλλάσσουσα κατὰστασιν, πάραυτα μεταβάλλει χαρακτῆρα. Οἱ ἀρχαῖοι νόμοι καὶ θεσμοὶ ὑπῆρχον βεβαίως· ἀλλ' ὁμοιάζον παλαιῶν ναῶν ἐρείπια, τὰ ὅποια καὶ διὰ τὴν χάριν τῆς τέχνης καὶ διὰ τὴν καλλονὴν θαυμάζουσιν οἱ παρερχόμενοι, ἀλλ' οὐδεὶς τιμᾷ πλέον τοὺς ἐν αὐτοῖς πάλαι ποτὲ λατρευθέντας θεοὺς. Ἐκ τούτου δὲ ἀφορμὴν λαβόντες, δὲν ἤθελον ἴσως διστάσει πολλοὶ νὰ εἴπωσιν ὅτι τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, ἐν Εὐρώπῃ τοῦλάχιστον, ἐφάπαξ ἐξέλιπεν.

(Ἔπεται.)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ. — Ὁ Μένανδρος ἡ περὶ νέας Κωμωδίας παρ' Ἑλλήσι (συνέχεια). — Ὑποτύπωσις τῆς Χριστιανικῆς εὐγλωττίας κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα (Ὁ Ἀγ. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός.) — Περὶ Προὔτοι, ἀρχαίων κατοίκων τῆς Πρωσσίας. — Ἐρως ἐν Γάμῳ (συνέχεια). — Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ὑπὸ Κ. Ἀσωπίου.
